

عطار در هندوستان

(پژوهشی در نسخه‌های خطی و چاپی و شرح‌های آثار عطار در هند)

(قسمت سوم)

دکتر رضا مصطفوی سبزواری

(دانشگاه علامه طباطبائی - تهران)

۵۰۰- کراچی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزۀ ملی پاکستان، نگاشته: سیدعارف نوشاهی، چاپ ۱۳۶۲ ه.ش، شماره N.M.400، ش ۲ در مجموعه، خط: نستعلیق ریز و خوش، کاتب: فاضل بیک برلاس، کتابت: ۴ شوال ۱۰۱۹ ه.ق.، اوراق: عنوان مذکور ۸۶ تا ۱۷۶، سرلوحه‌ها: مجدول، عنوانها: سنگرف، چهارستونی، کتابت به دستور نواب تاج خان.

۵۰۱- همان جا نسخه دیگر به شماره N.M.1968-181.2، ش ۲ در مجموعه، خط: نستعلیق، کاتب: کریم بخش، متوطن چهاله، گوجرانواله، کتابت: ربیع‌الثانی ۱۲۸۷ ه.ق.، ص: ۱۳ تا ۲۳. گزیده آن مثنوی است.

آغاز:

حمد پاک از جان پاک آن پاک را کو خلافت داد مشتکی خاک را
۵۰۲- کلکته، فهرست نسخه‌های خطی عربی، فارسی و هندوستانی کتابخانه‌های شاه
اوده، نگاشته: اشپرنگر، چاپ ۱۸۵۴ م، جلد اول، به شماره ترتیب ۱۲۴. توپ‌خانه، ص:
۳۵۰، ۲۰ بیت؛ موتی محل، ص: ۱۵۴، ۵۰ بیت. عنوان نظم چنین آمده است:

در مصیبت ساختن هنگامه من نام این کردم مصیبت‌نامه من
آغاز:

حمد پاک از جان پاک آن پاک را کو خلافت داد مستی خاک را
۵۰۳- همان جا، فهرست نسخه‌های خطی فارسی ایشیاتیک سوسائتی آف‌بنگال،
کلکسیون کرزون، نگاشته: ایوانو، چاپ ۱۹۲۶م، شماره ۲۰۴، (II513)، جزو سه،
قسمت اول در «کلیات عطار»، عنوان مذکور از ورق ۱۷۱۷.

آغاز:

حمد پاک از جان پاک آن پاک را کو خلافت داد مستی خاک را
مظهرالعجایب:

۵۰۴- بانکی‌پور، پتنا، فهرست نسخ خطی عربی و فارسی کتابخانه اورینتل پبلک،
نگاشته: مولوی عبدالمقتدر، چاپ ۱۹۶۲م، جلد اول، جزو دو^۱ زیر «کلیات عطار»،
عنوان مذکور اوراق: ۱ ب تا ۷۰ الف، اواسط ستونی. از اوراق ۸ تا ۱۳ محذوف. اوراق
۷۰ ب و ۷۱ الف سفید است. عنوان مثنوی در ورق ۳ الف چنین آمده:

این کتابم از غریب آمده است مظهر سر عجائب آمده است
آغاز:

آفرین جان آفرین بر جان جان ز آنکه هست او آشکارا و نهان
۵۰۵- همان جا، نسخه دیگر به شماره ۴۸، خط: نستعلیق، کاتب: امان‌الله، کتابت: ۱۵
شعبان، (بدون ذکر سال)، اوراق: ۳۷۵، س: ۱۵، اندازه: ۱۵/۷۵ × ۸/۷۵ × ۶۳.

۵۰۶- حیدرآباد، فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه و کتابخانه سالار جنگ،
نگاشته: محمد اشرف، چاپ ۱۹۶۷م، جلد چهارم، شماره ۱۲۳۲، A/Nm.922، جزو
هفت زیر «کلیات عطار». اوراق: عنوان مذکور ۳۰۵۷ تا ۳۸۳.

آغاز:

آفرین جان آفرین جان جان ز آنکه هست او آشکار و نهان
انجام:

چشم اینم ترک باشد در جهان غیر این معنی نگویم در امان

۱. و سپس به آثار خود به شرح زیر اشارت کرده: جوهرالذات، اشترنامه، منطق‌الطیر، مصیبت‌نامه، اسرارنامه، وصلت‌نامه، خسرو و گل، بلبل‌نامه، الهی‌نامه، پندنامه و تذکرة‌الاولیا.

۵۰۷- همان جا، نسخه دیگر به شماره ۱۲۴۱، A/Nm.963، خط: نستعلیق، کتابت: ربیع الثانی ۱۱۶۳ هـ/مارس ۱۷۵۰، اوراق: ۴۰۴، س: ۱۵، اندازه: ۱۰×۲۲×۶/۴، ۸×۳/۶ اینچ، ۴/۲×۱۶/۲، ۲۶/۲×۹/۲، ۱۷/۲×۹/۲ سم. بسیار کرم خورده، با حاشیه رنگین.

آغاز: مثل سابق

انجام:

خود دعاش بهر مظهر خوان بود زآنکه او چون اولیا انسان بود
۵۰۸- دهلی نو، کتابخانه ذاکر حسین، دانشگاه (جامعه) ملیه اسلامی، شماره ۲۰۲، شماره ردیف CV۳، خط: نستعلیق، ص: ۴۸۷، س: ۱۵، اندازه: ۲۲×۱۱. مجدول، مطلقاً، دارای مختصر کرم خوردگی، در صفحه ۳۵ چنین آمده:

چون که عطار این رموز از شه شنید گفت آمد زور حق در من پدید...
و در صفحه ۳۶ آمده:

این کتاب را «مظهری حق» نام کرد در میان خلق عالم عام کرد
آغاز:

آفرین جان آفرین به جان جانان زآنکه است او آشکار و نهان
انجام:

ختم اینم ترک باشد در جهان غیر این معنی نگویم در عیان
۵۰۹- همان جا، نسخه دیگر در موزه ملی، شماره (XI) ۱۶۱/۵۹-۹۰۳.

آغاز:

آفرین جان آفرین بر جان جان هست او آشکارا نیست او نهان
۵۱۰- همان جا، نسخه دیگر به شماره (II) ۱۶۱/۵۹.

آغاز:

آفرین جان آفرین بر جان جان آنکه هستی او آشکارا و نهان
۵۱۱- علیگره، کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی علیگره، شماره ۴۴۶، یون ۲۴۴ ف ۲ مثنوی، خط: نستعلیق، ص: ۵۶۰، س: ۱۷، اندازه: ۲۱/۴×۱۳ سم. ناقص الاوّل، بسیار کرم خورده.

آغاز:

مذهب حق یک بود نه جار جار این سخن نقلست خوراز جابار [چار یار؟]

انجام:

تا نماید راه حق را از عیان تا دهد او سوی مفها نشان... الخ
۵۱۲- همان جا، نسخه دیگر در کلکسیون حبیب گنج، جلد اول، بخش اول، چاپ
۱۹۸۱ م، شماره ۳۷، خط: نستعلیق، اوراق: ۱۲۴، س: ۲۵، اندازه $\frac{1}{4} \times 6 \times 10$ ، $\frac{1}{4} \times 4 \times 7$ ،
چهارستونی، دارای حواشی قرمز و زرد، بسیار کرم خورده. ظاهراً در دو بحر رمل و هزج
(تا ورق: ۶۴ الف).

آغاز:

اگر از جام او نوشی تو باده نگردی تو بگرد شیخ راه (زاده) (?)
انجام:

ولیکن ختم کردم ختم اسرار که دارم من با اسراری دگر کار
بود شبای را ریاضت در جهان بر طریق اولیای آن زمان
آغاز:

آفرین جان آفرین بر جان جان ز آنکه هست او آشکار و هم نهان
انجام:

ختم اینم ترک باشد در جهان غیر این معنی نگویم در عیان
۵۱۳- همان جا، نسخه دیگر در ذخیره احسن مارهروی، نگاشته: سید محمود حسن
قیصر امروہوی، چاپ ۱۹۸۳ م، زیر منتخب مثنویات عطار، شماره ۲۶۸.
۵۱۴- کلکته، فهرست نسخ خطی عربی، فارسی و هندوستانی کتابخانه‌های شاو اوده،
نگاشته: اشپرنگر، چاپ ۱۸۵۴ م، جلد اول، شماره ترتیب ۱۳۱.
آغاز:

آفرین جان آفرین بر جان جان ز آنکه هست او آشکارا و نهان
۵۱۵- همان جا، فهرست نسخه‌های خطی فارسی ایشیاتیک سوسائتی آف بنگال،
کلکسیون کرزون، نگاشته: ایوانو، چاپ ۱۹۲۶ م، شماره ۲۰۴، (II513)، جزو شش،
قسمت دوم در «کلیات عطار»، از ورق ۳۴۷.
آغاز:

آفرین جان آفرین بر جان جان ز آنکه هست او آشکارا و نهان
مفتاح الفتوح:
۵۱۶- بانکی پور، پتنا، فهرست نسخ خطی عربی و فارسی کتابخانه اورینتل پبلک،

نگاشته: مولوی عبدالمقندر، چاپ ۱۹۶۲ م؛ جلد اول، شماره ۴۶، جزو هشت، زیر «کلیات عطار»، اوراق: عنوان مذکور ۲۶۰ ب تا ۲۷۸ الف، روی ورق ۲۶۱ ب آمده: «تو مفتاح الفتوحش نام کن هان».

آغاز:

پناه من بحی کونمیرد به آهی عذر صد عصیان پذیرد
۵۱۷- دهلی نو، موزه ملی، شماره (۱۹) ۱۶۱/۵۹ (۹۰۱).

آغاز: مثل سابق.

۵۱۸- علیگره، فهرست مخطوطات کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی، ذخیره شیفته، نگاشته: سید محمود حسن، چاپ ۱۹۸۲ م، شماره ۱۷۲، خط: نستعلیق عادی، اوراق: ۵۱، س: ۱۶، اندازه: ۱۸×۱۱، ۱۵×۱۸ سم.

آغاز: مثل سابق:

۵۱۹- همان جا، فهرست مخطوطات کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی، ذخیره احسن مارهروی، نگاشته: سید محمود حسن قیصر امرهوی، چاپ ۱۹۸۳ م، زیر منتخب مثنویات عطار، شماره ۲۶۸.

۵۲۰- کلکته، فهرست نسخه‌های خطی فارسی ایشیاتیک سوسائتی آف بنگال، کلسیون کرزون، نگاشته: ایوانو، چاپ ۱۹۲۶ م، شماره ۲۰۴، (II513)، جزو ده، قسمت دوم در «کلیات عطار»، عنوان مذکور از ورق ۲۵۴۷. مذکور است که در تاریخ ۱۵ ذی‌الحجه ۶۸۸ هـ / ۳۰ دسامبر ۱۲۸۹ م پایان یافته:

بسال ششصد و هشتاد و دو چار شهر سنال را بر آخر کار
ز ذوالحجه گذشته بد ده و پنج که مدفون کردم اندر دفتر این گنج
آغاز:

پناه من بحی کونمیرد به آهی عذر صد عصیان پذیرد
مناجات شیخ عطار:

۵۲۱- دهلی نو کتابخانه ذاکر حسین، دانشگاه جامعه ملیه اسلامی، شماره ۴۱۱، شماره ردیف C۲۰۷، کتابت، ۱۷۵۱ م، خط: نستعلیق شکسته، ص: ۱۹۴، س: مختلف (گاهی ۱۱، ۱۹، ۳۰)، اندازه: ۲۲×۱۲ سم، مجدول، کرم خورده و پوسیده.

آغاز:

خدایا رحمت دریای عام است وز آن جا قطره ما را تمام است

انجام:

تیغ کشیده در ره مردان دین نشست   چند خسر دیدند در صحرا چون
منتخب تذکرة الاولیا:

۵۲۲- پتنا، کتابخانه مجیبه بدریه، پهلواری شریف، شماره ۱۹۹، خط: نستعلیق،
کتابت: یوم الخمس، دهم جمادی الاول ۱۰۸۱ هـ. ق، ص: ۲۸۸، س: ۱۷، اندازه: ۲۱×۱۲
سم. ناقص الاول و دارای کرم خوردگی.

آغاز:

یا رسول الله این که... و مؤمنه شتربانی می‌کند...

انجام:

یکدم ... هذا الكتاب انتخاب تذکرة الاولیا بعون الملك الوهاب، یوم الخمس فی شهر
جمادی الاول بتاریخ عشر ۱۰۸۱ هجری به اتمام رسید مالک شجاعت... مآب رفعت
بانی محمد شفیی عرف...، مرزalahوری.

۵۲۳- همان جا، نسخه کلمات اولیا (منتخب از تذکرة الاولیا)، به شماره ۱۶۴، خط:
نستعلیق، ص: ۶۱، س: ۱۷، اندازه: ۲۴×۱۴/۵ سم.

آغاز:

بسم الله الرحمن الرحيم و عمم بالخير - الحمد لله رب العالمين والصلوة على رسوله
محمد واله واصحابه اجمعين.... از امام صادق رضی الله عنه گفت هر آن معصیت که اول
آن... ترس بود و آخر آن عذر آن معصیت بنده را به حق نزدیک کرد...

انجام:

مگر آب چشم تائبان که دریای گناه را کفارت کند.
۵۲۴- علیگره، فهرست نسخ قلمی کتابخانه سبحان الله اورینتل، دانشگاه اسلامی،
نگاشته: سید کامل حسین، چاپ ۱۹۲۹، شماره ترتیب $\frac{۹۲}{۴۶}$ ، کتابت: ۱۱۱۲ هـ. ق،
اوراق: ۵۳.

۵۲۵- همان جا، کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی، چاپ ۱۹۶۹ م، شماره ۵۴۶،
کاتب: شیخ عبدالطیف بن عبدالله عثمانی، کتابت: ۱۱۱۵ هـ/ ۱۷۰۳ م، اوراق: ۶۲، س:
۱۷، اندازه: $\frac{۸}{۹} \times \frac{۵}{۳}$ ، $\frac{۶}{۳} \times \frac{۲}{۹}$ اینچ. به پیوست شش ورق از دقایق الحقایق، ناقص
الآخر.

۵۲۶- همان جا، نسخه دیگر به شماره ۸۳۴، کلکسیون عبدالسلام $\frac{۹۲۱}{۱۶}$ ف (۱۳)،

خط: شکسته و نستعلیق، کاتب: محمد صالح، کتابت: ۱۹ ذی القعدة ۱۰۶۳ ه. ق، ص: ۴۳۰، س: ۱۷، اندازه: ۲۲/۶×۱۲/۲ سم. کرم خورده.

آغاز:

دراز می کشیدی التقاطی کردم از برای خویش...

انجام:

و من از خود دور کردن به غایت نیکو است و الحمد لله رب العالمین.
منتخب حدیقه (وسیله عطار):

۵۲۷- کلکته، فهرست نسخه‌های خطی عربی، فارسی و هندوستانی کتابخانه‌های شاه اوده، نگاشته: اشپرنگر، چاپ ۱۸۵۴ م، جلد اول، شماره ترتیب ۱۳۰، موتی محل، ص: ۱۲۲، س: ۱۵.

آغاز:

حمد و شکر و ثنا علی الاطلاق ذات حسق [را] سزد باستحقاق.

۵۲۸- همان جا، فهرست نسخه‌های خطی فارسی ایشیاتیک سوسائتی آف بنگال، کلکسیون سوسائتی، نگاشته، ایوانو، چاپ ۱۹۸۵ م، شماره ۴۴۶، 0a28، (مشمول بر ۱۰۰۱ بیت از حدیقه)، خط: نستعلیق کتابت: ۱۱۰۱ ه. ق. اوراق: عنوان مذکور ۹۱۷ تا ۱۲۲، س: ۱۷، اندازه: ۲۳۰×۱۴۰، ۱۶۵×۸۰. کاغذ معمولی، نسخه خوب است.

آغاز:

حمد بی حد صفات یزدان را مدح بی قدح ذات سبحان را

منتخب مثنویات:

۵۲۹- بمبئی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه مؤسسه کاما، نگاشته: سید مهدی غروی، چاپ خردادماه ۱۳۶۵ ه. ش، «جنگ شماره ۳۶۴»، خط: نستعلیق خوب، کتابت: ۱۲۱۳ ه. ق، اوراق: عنوان مذکور ۲۹ تا ۶۳ الف، س: ۱۷، اندازه: ۱۸×۱۱، کاغذ آبی، بعضی اوراق سفید و نانوخته مانده.

انجام: ... تم فی قصبه لآبادکوبه در اواخر شهر ذی الحججه الحرام سنه ۱۲۱۳ ه

۵۳۰- حیدرآباد، فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه و کتابخانه سالار جنگ، نگاشته: محمد اشرف، چاپ ۱۹۶۷ م، جلد چهارم، شماره ۱۲۴۵، A/Nm.90، خط:

۱. نسخه مجموعه‌ای به شرح زیر است: ۱- منطق الطیر (از ۲۷ تا ۳۰۷)؛ ۲- مصیبت‌نامه (از ۳۱۷ ←

نستعلیق معمولی، کتابت: اوایل سده ۱۲ هجری، اوراق: ۱۲۶، س: ۱۴+۱۴ حاشیه‌ای،
اندازه: ۹/۱×۵/۸، ۲۳/۴×۱۴/۸ سم.
آغاز:

نی حق نبود عالم و آدم را نام   لیک از همه رو برون چو سیمرخ از دام
- سبحان الله زهی حضرت وجود الخ
آفرین جان آفرین پاک را   آنکه جان بخشید و ایمان خاک را
انجام:

سخن چون ختم شد بر نام داور   بگواز جان و دل الله اکبر
۵۳۱- دهلی نو، موزه ملی، شماره ثبت ۸۵۷-۵۹۰۷۸/۱، مثنوی فریدالدین عطار.
خط: نستعلیق خوش، کاتب: عبدالرحمان بن شیخ نجم‌الدین، کتابت: ۱۰۲۹ ه.ق، ص:
۲۶۴، اندازه: ۸ $\frac{۱}{۴}$ ×۵. بسیار کرم خورده.

۵۳۲- علیگره، فهرست نسخ قلمی کتابخانه سبحان‌الله اورینتل، دانشگاه اسلامی،
نگاشته: سید کامل حسین، چاپ ۱۹۲۹م، شماره ترتیب $\frac{۸۹۱}{۲۷}$ / ۵۵۱۴، اوراق: ۲۲۴،
عنوان‌ها مطلقاً و خوشخط، دارای تشریح از لسان الغیب، هفت وادی، خسرو و گل،
منطق الطیر، منصورنامه، یارنامه و بلبل‌نامه.

۵۳۳- همان‌جا، کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی علیگره، شماره ۳۷۷، یون ض
۲۰۴ ف ادب، مستخب مثنویات، خط: نستعلیق، ص: ۲۶۲، س: ۱۵، اندازه:
۲۳/۱×۱۴/۵ سم.
آغاز:

حمد پاک از جان پاک آن پاک را   آنکه ایمان داد مشت خاک را
انجام:

چون حوالت با تو باشد هر چه هست   در پذیرم نیک و از بد هر چه هست
۵۳۴- همان‌جا، فهرست مخطوطات کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی، ذخیره
احسن مارهروی، نگاشته: سید محمود حسن قیصر امروهوی، چاپ ۱۹۸۳م، زیر
منتخب مثنویات عطار، شماره ۲۶۸.

→ تا (۷۲۷): ۳- مظهرالمجائب (از ۷۳۷ تا ۸۶۷)؛ ۴- منصورنامه (از ۸۷۷ تا ۹۰۷)؛ ۵- اسرارنامه (از ۹۱۷ تا
۱۱۶۷)؛ ۶- مفتاح الفتوح (از ۱۱۷۷ تا ۱۲۶۷).

آغاز:

به نام آنکه جان را نور دین داد خرد را در خدا دانسی یقین داد
نصایح شیخ فریدالدین عطار:

۵۳۵- دهلی نو، کتابخانه ذاکر حسین، دانشگاه جامعه ملیه اسلامی، شماره ۲۳۴،
شماره ردیف ۹۸، خط: نستعلیق، کاتب: نورمحمد، کتابت: ربیع الاول ۱۲۸۵ ه. ق،
ص: ۱۹۶، س: ۲۱، اندازه: ۳۳×۲۰، پاره، با کرم خوردگی مختصر.

آغاز:

چشم بگشاکه جلوه دلدار مستجلی است از در و دیوار
انجام:

پیغام تو می گوید من می شنوم حدیثی یا سور فروی شموننا (؟)
هفت رساله عطار (سبعه عطار):

۵۳۶- بانکی پور، پتنا، فهرست نسخ خطی عربی و فارسی کتابخانه اورینتل پبلک،
نگاشته: مولوی عبدالمقندر، چاپ ۱۹۶۲ م، جلد اول، شماره ۴۷، اوراق: ۴۴۲، س: ۱۵
و ۲۴ تا ۲۶ حاشیه ای، باب: ۲۲، اندازه: ۷۵×۶/۲۵، ۱۰/۷۵×۳/۷۵.
وصلت نامه:

۵۳۷- بانکی پور، پتنا، فهرست نسخ خطی عربی و فارسی کتابخانه اورینتل پبلک،
نگاشته: مولوی عبدالمقندر، چاپ ۱۹۶۲ م، جلد اول، شماره ۴۷، جزر هفت زیر «سبعه
عطار»، خط: نستعلیق، اوراق: عنوان مذکور ۴۱۷ ب تا آخر (۴۴۲). عنوان روی ورق
۴۱۸ ب آمده با این بیت:

نام این کرده به وصلت نامه من زآنکه وصلت دیده ام از خویشان
آغاز:

ابتدا اول به نام کردگار خالق هفت و شش و پنج و چهار...
۵۳۸- حیدرآباد، فهرست نسخه های خطی فارسی موزه و کتابخانه سالار جنگ،
نگاشته: محمد اشرف، چاپ ۱۹۶۷ م، جلد چهارم، شماره ۱۲۳۲، A/Nm.922 جزو
چهار زیر «کلیات عطار». اوراق: عنوان ۲۱۶۷ تا ۲۲۹۷.

آغاز:

ابتدا اول به نام کردگار خالق هفت و شش و پنج و چهار

انجام:

هیبت حق کارگر داند تمام هیبت حق همچین گو والسلام
۵۳۹- دهلی نو، کتابخانه مؤسسه مطالعات اسلامی جامعه همدرد، شماره ۳۱۴۷،
خط: نستعلیق، ص: ۷۵، س: ۱۵، اندازه: ۲۵/۵×۱۸، کرم خورده

آغاز:

ابتدا کردم به نام کردگار صانع هفت و شش و پنج و چهار
انجام:

توکفی خاکی سخن از خاک گو جمله یاران پاک دان پاک شو
۵۴۰- علیگره، فهرست نسخ قلمی کتابخانه سبحان الله اورینتل، دانشگاه اسلامی،
نگاشته: سیدکامل حسینی، چاپ ۱۹۲۹ م، شماره ترتیب $\frac{۸۹۱}{۱۵}/۵۵۱۴$ ، کاتب: میرمحمد
اعظم، اوراق: ۵۵.

۵۴۱- همان جا، کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی، شماره ۷۴۶، کلکسیون
عبدالسلام ۷۸۹ ف (۱۰)، خط: نستعلیق، ص: ۱۳۰، س: ۲۱، اندازه ۲۵×۱۴ سم. با
حواشی.

آغاز:

ابتدا اول به نام کردگار خالق هفت و شش و پنج و چهار
انجام:

گاه می سوزم ز سپهر ترم افسرده از بزم سبزه...
۵۴۲- کشمیر، دستنویس نسخ خطی عربی و فارسی کتابخانه مرکز مطالعات آسیا،
دانشگاه کشمیر، نگاشته: جی. آر. بت، سال ۱۹۸۲ م، شماره ترتیب ۱۰۳۳.

۵۴۳- کلکنه، فهرست نسخه های خطی عربی، فارسی و هندوستانی کتابخانه های شاه
اوده، نگاشته: اشپرنگر، چاپ ۱۸۵۴ م، جلد اول، شماره ترتیب ۱۳۴، توپخانه، ص: ۵۰،
۳۰ بیت. عنوان نظم چنین آمده است:

نام این کردم به وصلت نامه من از آنکه وصلت دیده ام از خویشتن
انجام:

ابتدا اول به نام کردگار خالق هفت و شش و پنج چهار
۵۴۴- همان جا، فهرست نسخه های خطی فارسی ایشیاتیک سوسائتی آف بنگال،
کلکسیون کرزون، نگاشته: ایوانو، چاپ ۱۹۲۶ م، شماره ۲۰۴، (H513)، جزو دوازده،

قسمت دوم در «کلیات عطار»، عنوان مذکور از ورق ۲۸۷۷.

ابتدا اول به نام کردگار خالق، هفت و شش و پنج و چهار
۵۴۵- همان جا، نسخه دیگر به شماره ۲۰۶، III52، خط: نستعلیق خوش، کاتب:
محمدفاضل، کتابت: رمضان ۱۰۶۶هـ. / ژوئن - ژوئیه ۱۶۵۶م، اوراق: ۵۲، س: ۱۵،
اندازه: ۵/۲۵×۲/۲۵، ۷/۷۵×۷۵×۴/۵.

آغاز:

عاشقا این دم درآ در سر جان تا بیایی سرّ عشق لامکان
انجام:

گفت وصلت نامه را عطار پیر خستم گردان یا الهی دستگیر
۵۴۶- همان جا، فهرست نسخه‌های خطی فارسی ایشیاتیک سوسائتی آف بنگال،
نگاشته: ایوانو، چاپ ۱۹۲۷م، ضمیمه اول، شماره ۷۹۷، III201a، خط: نستعلیق، کاتب:
نبی بخش، کتابت: ۱۲ جمادی الثانی ۱۲۵۹هـ / ۱۰ ژوئیه ۱۸۴۳م، اوراق: ۶۷، س: ۱۴،
اندازه: ۷×۴؛ ۸/۷۵×۵/۷۵.

آغاز:

ابتدا اول به نام کردگار خالق هفت و شش و پنج و چهار
وصل نامه:

۵۴۷- دهلی نو، موزه ملی، شماره ثبت (۸۵) ۱۹۷/۵۹- (۱۰۴۵)، اوراق: ۷۲، اندازه:
۹×۵ سم.

۵۴۸- همان جا، نسخه دیگر به شماره (۸۵) ۱۹۷/۵۹، خط: نستعلیق، اوراق: ۷۲،
اندازه ۹×۵ سم.

وصیت نامه:

۵۴۹- دهلی نو، موزه ملی، شماره ۳۷۳، خط: نستعلیق، کاتب: غلام محمد، کتابت:
۱۲۴۵هـ.

۵۵۰- علیگره، فهرست نسخ قلمی کتابخانه سبحان‌الله اورینتل، دانشگاه اسلامی،
نگاشته: سید کامل حسین، چاپ ۱۹۲۹م، شماره ترتیب $\frac{۸۹۱}{۵۵۱۴}$ کتابت: ۱۱۸۹
هـ. ق، اوراق: ۲۴.

هفت وادی:

۵۵۱- بانکی پور، پتنا، فهرست نسخ خطی عربی و فارسی کتابخانه اورینتل پبلک،

نگاشته: مولوی عبدالمقتدر، چاپ ۱۹۶۲م، جلد اول، شماره ۴۶، جزوده زیر «کلیات عطار» اوراق: عنوان مذکور ۲۹۲ ب تا ۲۹۹ الف. هفت بیت مانند مصیبت‌نامه، ورق ۲۹۹ الف خالی.

آغاز:

حمد پاک از جان پاک آن پاک را کو خلافت داد مشت خاک را
۵۵۲- حیدرآباد، فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه و کتابخانه سالار جنگ، نگاشته: محمد اشرف، چاپ ۱۹۶۷م، جلد چهارم، شماره ۱۲۳۲، A/Nm.922، جزو سیزده زیر «کلیات عطار». اوراق: عنوان مذکور ۶۱۱۷ تا ۶۱۷.

آغاز:

حمد پاک از جان پاک آن پاک را کو خلافت داد مشت خاک را
انجام:

شوخی و بی‌شرمی مادرگذار شوخی ما پیش چشم ما میار
۵۵۳- علیگره، فهرست نسخ قلمی کتابخانه سبحان‌الله اورینتل، دانشگاه اسلامی، نگاشته: سیدکامل حسین، چاپ ۱۹۲۹م، شماره ترتیب $\frac{۸۹۱}{۵۵۱۴}$ ، کتابت: ۱۱۸۹ ه.ق، اوراق: ۲۵.

۵۵۴- کلکته، فهرست نسخه‌های خطی عربی، فارسی و هندوستانی کتابخانه‌های شاه اوده، نگاشته: اشپرنگر، چاپ ۱۸۵۴م، جلد اول، شماره ترتیب ۱۳۸.

آخرین بیت:

شوخی و بی‌شرمی مادرگذار شوخی ما پیش چشم ما میار
۵۵۵- همان جا، فهرست نسخه‌های خطی فارسی ایشیاتیک سوسائتی آف بنگال، نگاشته: ایوانو، چاپ ۱۹۲۶م، شماره ۲۰۴، (II513)، جزو یازده، قسمت دوم در «کلیات عطار»، از ورق ۲۶۹۷.

آغاز:

حمد پاک از جان پاک آن پاک را کو خلافت داد مشت خاک را

برخی از مأخذ:

۱. فهرست نسخ فارسی اورینتل پبلک لائبریری بانکی پور، مسمی به مرأةالعلوم، خان بهادر مولوی عبدالمقتدر، به اهتمام مولوی محمد عبدالخلاق صاحب، جلد اول، صادق پور پریس، ۱۹۲۵م.

۲. فهرست مخطوطات فارسی خدابخش اورینتال پبلیک لائبریری، پتنا، مسمیٰ به مرآةالعلوم، سیداطهر شیر. جلد سوم، ۱۹۶۷ م.
۳. فهرست نسخ قلمی (عربی، فارسی و اردو) سبحان الله اورینتال لائبریری، مسلم یونیورسٹی علیگرہ، سیدکامل حسین، علیگرہ، ۱۹۲۹ م.
۴. فهرست مخطوطات کتابخانہ مولانا آزاد، علیگرہ مسلم یونیورسٹی، ذخیرہ شیفتہ، سیدمحمود حسن قیصر امروہوی، زیر نگرانی سید محمد حسین رضوی، علیگرہ، ۱۹۸۲ م.
۵. فهرست مخطوطات کتابخانہ مولانا آزاد، علیگرہ مسلم یونیورسٹی، ذخیرہ حسن مارہروی، سیدمحمود حسن قیصر امروہوی، زیر نگرانی سیدمحمد حسین رضوی، علیگرہ، ۱۹۷۳ م.
۶. فهرست مخطوطات کتابخانہ مولانا آزاد، علیگرہ مسلم یونیورسٹی، ذخیرہ آفتاب، سیدمحمد حسین رضوی، زیر نگرانی سید محمود حسن قیصر امروہوی، علیگرہ، ۱۴۰۶ھ / ۱۹۸۶ م.
۷. فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، مجلد ہفتم، احمد منزوی، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، اردیبهشت ماه ۱۳۶۵ھ. ش. / ۱۴۰۶ھ / ۱۹۸۶ م.
۸. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانہ گنج بخش، احمد منزوی، جلد سوم، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، بہمن ماه ۱۳۵۹ھ. ش.
۹. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانہ گنج بخش، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، محمدحسین تسیحی، جلد یکم، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، راولپندی، پاکستان، ۱۹۷۱ م.
۱۰. فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزہ ملی پاکستان، کراچی، سیدعارف نوشاهی، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، ۱۳۶۲ھ. ش. / ۱۴۰۴ھ. ق.
۱۱. فهرست نسخه‌های خطی فارسی انجمن ترقی اردو، کراچی، سیدعارف نوشاهی، با همکاری مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان و ادارہ معارف نوشاہیہ (ناحبہ گجرات)، اسلام آباد، اردیبهشت ماه ۱۳۶۳ھ. ش. / شعبان المعظم ۱۴۰۴ھ.
۱۲. فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانہ مؤسسہ کاما، گنجینہ مانکجی، بمبئی، دکتر سیدمہدی غروی، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، خردادماه ۱۳۶۵ھ. ش. / ۱۴۰۶ھ / ۱۹۸۶ م.
۱۳. فهرست نسخه‌های خطی تحقیق و اشاعت کتابخانہ کشمیر و کتابخانہ حمیدیہ، بہوپال، مرکز تحقیقات زبان فارسی در ہند، خانہ فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دہلی نو، بہمن ماه ۱۳۶۳ھ. ش. / فوریه ۱۹۸۶ م.
۱۴. فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانہ ندوۃالعلماء لکھنو، مرکز تحقیقات فارسی در ہند، دہلی نو، ۱۳۶۵ھ / ۱۹۸۶ م.
۱۵. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانہ راجہ محمودآباد لکھنو، مرکز تحقیقات فارسی، رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، دہلی نو، بہمن ماه ۱۳۶۶ھ. ش. / جمادی الثانی ۱۴۰۸ھ.
۱۶. تذکرہ مخطوطات ادارہ ادبیات اردو، حیدرآباد، جلد سوم، دکتر سید محی الدین قادری زور، ژوئن ۱۹۵۷ م.
۱۷. تذکرہ اردو مخطوطات کتب خانہ ادارہ ادبیات اردو، حیدرآباد، دکتر سید محی الدین قادری زور، جلد اول، ترقی اردو بیورو، دہلی نو، ژانویہ - مارش ۱۹۸۴.

۱۸. تذکرهٔ مخطوطاتِ کتب‌خانهٔ ادارهٔ ادبیاتِ اردو، حیدرآباد، دکتر سیّد محی‌الدین قادری زور، جلد دوم، ترقی اردو بیورو، دهلی نو، ژانویه - مارس ۱۹۸۴.
۱۹. تذکرهٔ مخطوطاتِ کتب‌خانهٔ ادارهٔ ادبیاتِ اردو، حیدرآباد، دکتر سیّد محی‌الدین قادری زور، جلد چهارم، ترقی اردو بیورو، دهلی نو، ژانویه - مارس ۱۹۸۴.
۲۰. فهرست نسخه‌های خطّی فارسی کتابخانهٔ مؤسسهٔ تحقیقات علوم شرقی، میسور (ایالت کارناتکا)، پروفیسور سیّد محمود حسین، چاپ انجمن فارسی، دهلی.
۲۱. دست‌نویس نسخ خطّی عربی و فارسی کتابخانهٔ مرکز مطالعات آسیا، دانشگاه کشمیر، نگاشته: جی. آر. بیث، ۱۹۸۲ م.
۲۲. فیشهای مربوط به نسخ خطّی عربی و فارسی کتابخانه‌های مختلف تهیه شده در مرکز تحقیقات فارسی، رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، دهلی نو.
۲۳. نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ ذاکر حسین، جامعهٔ ملیّه اسلامی، جامعهٔ همدرد، تغلق‌آباد، دهلی نو.
۲۴. نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ موزهٔ ملی، دهلی نو.
۲۵. نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ مولانا آزاد، مسلم یونیورسیتی، علیگره.
۲۶. نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ نواب سرزمّل اللّٰه خان، علیگره.
۲۷. نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ تاگور، دانشگاه لکهنو، لکهنو.
۲۸. دست‌نویس کتاب‌های فارسی و عربی کتابخانهٔ دانشگاه لکهنو.
۲۹. نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ ناصریه، لکهنو.
۳۰. نسخه‌های خطّی کتابخانهٔ شخصی پروفیسور مسعود حسن رضوی، لکهنو.
۳۱. نسخه‌های خطّی فارسی بهندار کراورینتل ریسرچ انستیتوت، پونا.
۳۲. نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ دانشگاه پتنا، بهار.
۳۳. فهرست نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ دارالعلوم بلخیه فتحیه، پتنا.
۳۴. نسخه‌های خطّی فارسی و عربی کتابخانهٔ مجیبیه بدریه، پهلواری شریف، پتنا.
35. *Catalogue Raisonné of the Arabic, Hindustani, Persian and Turkish Manuscripts.*
36. *List of Arabic and Persian Manuscripts acquired on behalf of the Government of India by the Asiatic Society of Bengal during 1903-07*, E. Denison Ross, 1908.
37. *Subject Catalogue of Arabic, Persian and Urdu Books in the Public Library*, Allahabad, The Superintendent, Government Press, United Provinces, 1927.
38. *Catalogue of Oriental Manuscripts in the Lucknow University Library*, Lucknow, Kali Prasad, 1951.
39. *A Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts in the Banaras Hindu University Library*, Dr. Amrit Lal Ishrat, Banaras Hindu University, Varanasi.
40. *Catalogue of the Arabic, Persian and Hindustani Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh*. A. Sprenger, M.D., Calcutta, Vol, I, 1854.
41. *Concise Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts in the Gurzon*

Collection, Asiatic Society of Bengal, Wladimer Ivanow, Calcutta, 1926.

42. *Concise Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts in the Collection of the Asiatic Society of Bengal*, Wladimer Ivanow, First Supplement, Calcutta, 1927.

43. *Concise Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts in the Collection of the Asiatic Society of Bengal*, Wladimer Ivanow, Second Supplement, Calcutta, 1928.

44. *Concise Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts in the Collection of the Asiatic Society of Bengal*, Wladimer Ivanow, Calcutta, 1958.

45. *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Oriental Public Library at Bankipore* (Persian Poets Firdausi to Hafiz), Maulvi Abdul Muqtadir, Patna, 1962.

46. *Catalogue of Persian and Arabic Manuscripts of Saulat Public Library, Abid Raza Bedar*, Saulat Public Library, Rampur, U.P., 1966.

47. *An Alphabetical Index of Persian, Arabic and Urdu Manuscripts in the State Archives of Uttar Pradesh*, State Archives of Uttar Pradesh, Allahabad, 1968.

48. *Catalogue of the Persian Manuscripts in the Maulana Azad Library*, Aligarh Muslim University, Dr. Athr Abbas Rizvi, Aligarh, 1969.

49. *Catalogue of Manuscripts in the Maulana Azad Library*, Aligarh Muslim University, Habib Ganj Collection (Persian), A.M.U., Aligarh, Vol. I, Part I, 1981.

50. *Catalogue of Manuscripts in the Maulana Azad Library*, Aligarh Muslim University, Habib Ganj Collection (Persian), Vol. I, Part II, Aligarh, 1985.

51. *Handlist of Manuscripts in Panjab Archives*, Patiala (Punjab).

52. *A Catalogue of Persian Manuscripts in the Salar Jung Museum and Library*, Hyderabad, Vol. IV (Poetry), 1967.

53. *A Catalogue of Persian Manuscripts in the Salar Jung Museum and Library*, Hyderabad, Vol. VI (Poetry), 1975.

54. *A Catalogue of Persian Manuscripts in the Salar Jung Museum and Library*, Hyderabad, Vol. VIII (Poetry), 1983.

55. "Qasr-i 'Ilm" *A bibliographical Survey of Arabic and Persian Rare Works of Tonk*, Arabic and Persian Research Institute, Tonk, Rajasthan. Shaukat Ali Khan, 1980.

56. *Descriptive Catalogue of the Persian, Urdu and Arabic Manuscripts in the Dacca University Library*, A.B.M. Habibullah and M. Siddiq Khan, Vol. I, 1966.

57. *Persian Manuscripts in the National Museum of Pakistan at Karachi*, Mohammad Ashraf, 1971.